

arhiiv

EESTI RAHVA MUUSEUM

RAHVATEADUSLIKUD
KÜSIMUSKAVAD

XIV

Küsimusi ühiskondliku rahvakultuuri
alalt I

EESTI RAHVA MUUSEUM
TARTU 1943

Vastajaile.

Eestis on kogutud küll suhteliselt palju meie rahvakultuuri puudutavat ainetikku, kuid ometi on jäänud veel tühikuid, millede täitmisele on viimane aeg mõelda, kui tahetakse kord saada terviklikku pilti meie rahvuslikust kultuurist. Üks sarnaseid vaeslapse ossa jäänud alasid on meie ühiskondlik rahvakultuur, meie külaelu vanemal ajal, ühiskondlikud kihid ja suhted ning rahva õiguskombed. Käesoleva küsimuskavaga alustab Eesti Rahva Muuseum materjalide kogumist nende küsimuste kohta. Vastamisel tuleks rõhku panna siis eriti just vanematele andmetele, neid hankides küsitlemise teel inimestelt kes vanemaid olukordi ja kombeid veel mäletavad. ~~Vastused palutakse kirjutada koostöö suurustele lehtedele ainult ühele küljele. Murdelised nimetused soovitav lainelise joonega alla kriipsutada. Vastused tuleksid aadresseerida: Eesti Rahva Muuseum, Tartu, Raadi.~~

Küla ametmehi.

1. Karjane.

1. Kas külal on olnud ühiskarjust või liitusid karjase palkamiseks lähikuti asuvad talud? Kas külakarjase palkasid ainult talud või võtsid sellest osa ka saunikud, vabadikud, popsid? Kui külakarjust praegu enam ei peeta, millal kadus siis see komme ja kuidas toimub loomade karjatamine nüüd?
2. Milliseid loomi üldse karjatatakse peale veiste? Kas mäletatakse midagi sea-, hane- ja kitsekarjastest? Kuidas toimus hobuste ja lammaste karjatamine?
3. Kas külakarjaseks oli mees- või naisisik, vana või noorem inimene? Kas mõne loomaliigi juurde eelistati nais-, mõne juurde aga meeskarjust? Miks? Kes on praegu karjasteks?
4. Kuidas toimus külakarjase ametissepalkamine? Kas selleks peeti kevadel erilisi koosolekuid? Kes need kokku kutsus, kes võtsid sellest osa ja kuidas toimus valimine?
5. Mis ajast algas karjase teenistusaeg ja millal see lõppes? Kas peeti karja enne karjase teenistusseastumist mõni aeg ilma

karjaseta põllul? Kui kaua? Kas talitati samuti sügisel, peale karjase teenistusaja lõppu?

6. Kirjeldage karjase igapäevast tööd: millal ajas ta karja välja ja kuidas ta sellest teatas? Kuhu aeti loomad, et karjane saaks terve küla karja korruga kätte? Kuidas toimus öhtune tagasitulek? Kus läks kari laiali ja millal teati tulla lehma, lambaid jne. vastu võtma? Kuidas eraldati näit. lambaid, kas tehti nendele külge mõnesuguseid märke? Milliseid?
7. Missugused olid karjaste sarved, kes neid valmistas ja millest? Kas pasun või sarv kuulus karjasele endale või oli see küla poolt antud? Milliseid riistu ja abivahendeid kasutas karjane karja kooshoidmiseks või metsloomade eemalepeletamiseks? Missugune oli üldse karjase varustus?
8. Missuguseid töid tegi karjane karjasoleku ajal? Kas ta valmistas luudi, vispleid, lusikaid, vihte, viiske, korve ja muud sarnast? Kellele valmistatud esemed kuulusid? Kas oli komme, et tehtavad asjad läksid sellele talule, kus karjane parajasti oli söömakorral?
9. Kas külakarjasel oli ka abilisi? Kes need olid ja missuguse korra järele need talle taludest anti? Kui palju oli abilisi ja kuidas neid nimetati? Mis nimetust kandis siis külakarjane ise (*pääkarjus* jne.)? Kas karja hoidmiseks kasutati ka koeri? Kas koer(ad) kuulusid külakarjasele või taludele? Kas külakarjane ise on endale abilisi palganud?

10. Missugustest kariloomadest koosnes küla kari? Kas seal olid ainult lehmad või ka lambad, kitsed, haned, härjad (kui nendega ei küntud) jne.? Kes karjatas üldse väiksemaid kariloomi ja kas oli nende jaoks külal erikarjaseid? Kes nendeks olid?
11. Kas tuntakse külakarjase nn. *perekorda* käimist? Kuidas see toimus? Kui kaua ta peatus igas talus? Kas siin oli määravaks loomade arv või peatus karjus igas talus sama aja (näit. nädala) olenemata loomade arvust?
12. Millal toimus karjase uude perre minek (hommikul, öhtul, laupäevaõhtuti)? Kus magas karjane perekorras olemise ajal? Kas selleks oli mõni eriruum ja kuidas seda siis nimetati? Kas oli ka niisuguseid karjaseid, kes perekorda ei käinud ja magasid omas onnis või saunas?
13. Milles makseti karjuse palk (rahas või viljas ja karjasaadustes)? Kui suur oli tasu iga looma eest (lehmad, mullikad, vasikad, lambad jne.)? Kui suur oli tasu veohärgade eest, kui need käisid karjas? Kas maksti lüpsvalt lehmalt rohkem kui aht-ralt? Kas on esinenud juhtumeid, et aht-rad lehmad olid maksust vabad? Kas lambakarjasele on antud palgaks lambaid? Kas on olnud kombeks anda karjasele teatavail tähtpäevadel ja pühadeks kingitusi, mis traditsionaalselt kuulusid palga juurde (näit. jõuluks vorste, kakku, õlut jne.)?
14. Millal toimus karjasele palga maksmine ja kuidas see sündis? Kas külakarjane käis ise kogumas oma palka talu-talult?

15. Kas karjane sai palgaks ka riideid? Kas sel korral oli komme, et talud leppisid omavahel kokku, mis riietuseseme keegi annab, et ei tuleks kokkusattumisi? Või muretseti riided ühise rahaga? Kas karjane sai eraldi suve- ja talveriided, või sai ta ainult teatava arvu küünraid riiet, millest ta ise laskis valmistada ülikonnad? Kas karjasele riiete (riide) andmine oli kuidagi seoses loomade arvuga? Kas on teateid, et karjane oleks saanud sealt talust selleks päevaks ka riided (millised?) kus ta parajasti oli perekorda?
16. Kas ülikonna juurde anti ka jalanõud (kui palju ja missugused)? Või anti pastelde valmistamiseks ainult nahk, kuna karjane valmistas omale ise jalanõud (viisud, pastlad)?
17. Kas karjane asus ka talvel külas? Missuguseid töid ta tegi? Kas ta käis samuti perekorda kui suvel?
18. Kas üks karjane teenis sama küla karjaseks ka rohkem kui aasta? Kas oli võimalik karjast ka kesk suve vallandada? Mis põhjusel seda tehti?
19. Kas on tuntud kommet, et külakarjust ei palgatudki, vaid, et küla karja valvasid talud kordamööda, nii et igast talust oli üks isik teatud aja kordkarjaseks? Kui kaua? Kas see komme on uuem või vanem kui külakarjase palkamine?
20. Kas karjane oli vastutav karja eest? Kui mõni loom langes metsloomade ohvriks, kuidas vastutas karjane sel juhul? Kui

kari sünnitas põldudele kahju, kuidas vastutas siis karjane? Kui karjane laskis karja „kinni ajada“, kuidas vastutas ta siis? Kas trahvirahad arvati hiljem palgast maha?

21. Kuidas koheldi karjast? Kuidas teda toideti, mida pandi kaasa? Kas oli vaade, et kui karjast hästi toita, siis saadakse ka karjalt enam piima? Kas usuti, et karjane võib kaitsta karja teatavate taigadega? Millistega?

2. Sepp.

22. Kas tunti vanemal ajal erilist külaseppa? Kas ta asus külas või veidi maad külast eemal? Kas tal oli ka põllumaad ja kui palju umbes? Kas ta elamu oli ta enda või küla poolt ühiselt ehitatud?
23. Kas on külasepp olnud küla poolt ühiselt palgatud, kusjuures ta pidi tegema kõik küla sepatööd?
24. Kas külasepal oli mingeid erilisi õigusi (karjatada loomi ilma tasuta küla karjas jne.)? Kuidas suhtuti külas üldse sepasse, kas peeti teda austatavaks ja mõjukaks meheks, kelle sõna maksis palju jne.
25. Kuidas külaseppa kutsuti (kas *külasepp* või paja asukoha järgi)?
26. Millega tasuti sepale ta töö eest? Kas tuntakse tasumist natuuras (viljaga, võiga jne.)? Kas iga sepiline pidi ise kaasa tooma sõed, või olid need sepa poolt? Kas

tuntakse kommet, et sepale tuli ja pidi tööle omalt poolt kaasa aitama (löötsatõmbajana jne.)?

27. Kas on küla poolt ehitatud sepale paja? Kuidas jaotati sarnasel korral kulud osavõtjate keskel? Kirjeldage lähemalt ehituskäiku (kes alustasid, ehitasid ja töid materjali). Kas on renditalude ajajärgul sepi padasid ehitatud ka mõisa poolt? Kas on taludel endil sepi padasid (millal ehitatud ja missuguse sisseseadega)?
28. Kes muretses sepapaja sisseseade? Kas telliti seegi ühisel kulul? Missugused tööriistad kuulusid sepapaja tavalisse varustusse?
29. Kas on olnud komme, et külale või kahele kolmele talule kuuluvas sepi padas alas ja suur haamer olid ühised, kuna muud väiksemad tööriistad kuulusid sepale või toodi igakord tööle tulles kaasa?
30. Kes põletas sepale söed? Kas oli igal talul oma miiliauk, või kogu külal ühine, mida siis kõik kasutasid? Või põletati süsigi ühiselt? Kas oli komme, et igaüks viis teatava hulga puid sepale, millest see siis ise põletas söed kõigi tarviduseks? Kas käidi sel korral sepale abiks süte põletamisel? Kas viidi sepale ka peerge ja peerupuid, et sepi padada oleks valgem?
31. Kas oli kombeks, et sepp sel päeval, kui ta tegi teatud talu tööd, sai ka selle talu poolt süüa?
32. Kui sepp oli aastapalgaline, kui suur oli siis ta töökohustus? Palju pidi ta valmis-

tama taludele tarbeesemeid? Kui sepp sai viljapalga, millal kogus ta siis selle?

33. Kas viidi sepale minnes kaasa ülemääraseid kingitusi (leiba, võid, viina jne.)? Kas on seppa kutsutud pühade ajal taludesse külla? Kas talle on antud erilisi kingitusi?

3. Mölder.

34. Kas oli külas isikuid, kes omasid veski ja jahvatasid kogu küla vilja? Kas veskid kuulusid möldritele või külale ja mölder oli ainult palgatud? Kuidas maksti talle siis tasu ja mis kohustused tal olid?
35. Kas möldritele kuulus koos veskiga ka maad? Kui palju?
36. Kui suur oli tasu möldrile jahvatamise eest? Kas see tasuti viljas, jahus või rahas? Kui tasumine sündis natuuras, siis millises suhtes ühe või teise vilja pealt? Kas oli viisiks, et mölder sai endale pidada ka jahvatamisel tekkinud jahutolmu liisaks tavalisele tasule?
37. Ka on taludel olnud ühiselt ehitatud veskeid (tuule-, vesi-)? Või oli igal talul oma veski? Kuidas on korraldatud selliste veskite korrashoid ja jahvatamine? Kuidas toimus ühisveskite ehitamine? Kas sarnane ühisveski osa oli päritav ja pärandatav.
38. Missugune oli möldri asend endises külas? Kas ta oli lugupeetav ja austatav? Missuguseid erilisi õigusi ta omas?

4. Heinamaade-, metsa- ja väravavahid.

39. Kas tuntakse viisi, et külast eemalasuvate küla heinamaade vahiks palgati eriline vaht, kes valvas, et külameeste heina võõrad ära ei söödaks ja ei varastaks? Kas tuntakse küla ühist metsavahti samade ülesannetega?
40. Kas mäletatakse veel endisi väravavahte, kes valvasid külateedel asuvaid väravaid, neid vajalisel korral avades jne., kellaga märku andes suurte sõidukite tulekul? Missugused olid väravavahi muud ülesanded? Kuidas teda nimetati (*väravavaht, veravapoiss* jne.)?
41. Kui mäletatakse heinamaade-, metsa- ja väravavahte, siis kirjeldage lähemalt: kes neid palkasid ja keda palgati neisse ametisse? Kaua kestis nende ametiaeg ja millega tasuti tehtud töö eest? Kuidas jaotati tasu küla talude vahel?
42. Missuguseid muid vahte on külates olnud? Kas tuntakse ka küla öövahte? Nende ülesanded ja palk?

5. Muid ametmehi.

43. Kas on külates olnud külavanemaid (*külakubjas*)? Missugused olid ta ülesanded ja ametmärgid? Kuidas külavanem valiti ja keda sellesse ametisse valiti?
44. Mis ametmees oli *sillakubjas* ja milles seisid tema ülesanded?

45. Missuguseid muid küla poolt valitud ametmehi teate veel nimetada (aidamehed magasiitades jne.)? Kirjeldage nende valimist, ülesandeid ja võimupiire ning tasu, kui nad seda said!
46. Millal peeti külameeste nõupidamisi? Kes võtsid neist osa ja missuguseid küsimusi säääl arutati? Kus neid nõupidamisi peeti ja kes kutsus nad kokku? Missugust jõudu omasid säääl tehtud otsused? Kuidas otsuseid tehti ja kes sarnaseid nõupidamisi juhatas?

Ilmar Talve.

Tartus, näärakuul 1943. a.

1870
The first of the year was a
very dry one, and the
crops were much injured
by the drought. The
winter was also very
dry, and the snow was
scarcely enough to
cover the ground.

The spring was also very
dry, and the crops were
much injured. The
summer was also very
dry, and the crops were
much injured. The
autumn was also very
dry, and the crops were
much injured. The
winter was also very
dry, and the snow was
scarcely enough to
cover the ground.

The year was a very
dry one, and the crops
were much injured by
the drought. The winter
was also very dry, and
the snow was scarcely
enough to cover the
ground.

The spring was also very
dry, and the crops were
much injured. The
summer was also very
dry, and the crops were
much injured. The
autumn was also very
dry, and the crops were
much injured. The
winter was also very
dry, and the snow was
scarcely enough to
cover the ground.

The year was a very
dry one, and the crops
were much injured by
the drought. The winter
was also very dry, and
the snow was scarcely
enough to cover the
ground.

The spring was also very
dry, and the crops were
much injured. The
summer was also very
dry, and the crops were
much injured. The
autumn was also very
dry, and the crops were
much injured. The
winter was also very
dry, and the snow was
scarcely enough to
cover the ground.

The year was a very
dry one, and the crops
were much injured by
the drought. The winter
was also very dry, and
the snow was scarcely
enough to cover the
ground.

The spring was also very
dry, and the crops were
much injured. The
summer was also very
dry, and the crops were
much injured. The
autumn was also very
dry, and the crops were
much injured. The
winter was also very
dry, and the snow was
scarcely enough to
cover the ground.